

Для посилань: Пискун О.М. Роль художньо-конструкторської підготовки у професійній діяльності сучасного вчителя трудового навчання. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*: зб. статей. Вип. 11. Ч. 2. Ялта : РВВ КГУ, 2006. С. 232-239.

УДК 371.134

Пискун Оксана Миколаївна
аспірант,
Чернігівський державний педагогічний
університет імені Т.Г.Шевченка

РОЛЬ ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТОРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. У світлі ідей гуманізації освіти, інтеграції технічних дисциплін з гуманітарно-естетичними одним із підходів до підвищення ефективності професійної діяльності вчителів трудового навчання стало використання можливостей художнього конструювання. Особливо актуальним дане питання виявилось у зв'язку із запровадженням проектно-технологічної системи трудового навчання, в якій процес художнього конструювання є невід'ємною складовою загального процесу проектування предметного середовища. Очевидно, що вчитель трудового навчання, який покликаний забезпечити на практиці реалізацію завдань освітньої галузі „Технологія”, повинен мати відповідні знання та володіти практичними вміннями у сфері проектування та художнього конструювання зокрема.

Аналіз останніх досліджень. Питання формування художньо-конструкторських знань та вмінь у школярів і студентів знайшли відображення у працях і наукових публікаціях О.Гервас, Н.Знамеровської, І.Савенка, П.Татаївського, В.Трофімчука, М.Фішера, В.Шпільчака та ін., окремі аспекти підготовки вчителя трудового навчання розкриті в роботах сучасних дослідників Ю.Бєлової, Л.Дубовик, А.Іванчука, Н.Знамеровської, Г.Мамус, Б.Прокоповича, Г.Разумної, Л.Хоменко та ін. Більшість з них присвячена дослідженням професійно-естетичної підготовки вчителя, змісту і методиці

підготовки в галузі декоративно-ужиткового мистецтва, конструювання і моделювання одягу, технічної творчості.

Невирішені питання загальної проблеми. Наукових досліджень, що стосуються теоретичного обґрунтування змісту і розробки методики навчання основам художнього конструювання майбутніх вчителів трудового навчання недостатньо. Відсутні розробки системи педагогічних умов та засобів формування художньо-конструкторської компетентності вчителя трудового навчання, невирішені питання об'єму та змісту його знань та вмінь з художнього конструювання, недостатня кількість методичних розробок щодо формування відповідних якостей у майбутніх вчителів трудового навчання.

Мета і завдання статті. Проаналізувати роль та місце художнього конструювання в сучасному суспільстві та у професійній діяльності вчителя трудового навчання, на основі порівняльного аналізу професійно-кваліфікаційних характеристик вчителя і художника-конструктора визначити основні художньо-конструкторські знання та вміння сучасного вчителя трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб встановити роль та місце художнього конструювання у сучасному світі, логічно буде спочатку звернутися до визначення даного поняття. Проаналізувавши значну кількість різноманітних джерел з означеного питання, знаходимо, що термін „художнє конструювання” був прийнятий і зазнав широкого вжитку у колишньому Радянському Союзі поряд з інтернаціональним терміном „дизайн”. Тому в багатьох вітчизняних джерелах часто зустрічається подвійне позначення „художнє конструювання (дизайн)” або „дизайн (художнє конструювання)”, тобто ці терміни вживаються як синоніми. Беручи до уваги даний факт, ми шукали дефініції обох понять. Виявилось, що вони мають досить широке коло визначень, різноманітних за своїм формулюванням. Проаналізуємо найпоширеніші з них.

Термін „дизайн” відомий досить давно – з кінця XVI століття. В Оксфордському словнику 1588 року видання наводиться наступне його

визначення: „задуманий людиною план або схема чого-небудь, що буде реалізований, перший начерк майбутнього твору мистецтва”.

У Великій радянській енциклопедії читаємо: „дизайн (від англ. design – проектувати, креслити, задумувати, а також проект, план, рисунок), термін, що означає новий вид діяльності з проектування предметного світу”. Цим терміном позначається як процес проектування (дизайнерська діяльність), так і його результат (наприклад, „дизайн книги”, „дизайн автомобіля”). Дизайн розробляє зразки раціональної побудови предметного середовища, що відповідають складному функціонуванню сучасного суспільства. (1972 рік). Досягнення високої якості продукції без використання засобів дизайну неможливе.

Міжнародна рада організацій індустріального дизайну ICSID у 1969 році запропонувала таке визначення: „Дизайн – це творча діяльність, метою якої є визначення формальних якостей промислових виробів. Ці якості форми відносяться не лише до зовнішнього вигляду, але головним чином до структурних та функціональних зв’язків, які перетворюють систему у цілісну єдність з точки зору як виробника, так і споживача”. [6, с. 14] Зараз це визначення доповнене і звучить наступним чином: „Дизайн – це творча діяльність, метою якої є визначення багатогранних властивостей об’єктів, процесів, послуг та їх систем у повних життєвих циклах. Тому, дизайн – центральний фактор прогресу в гуманізації технологій і визначальний фактор культурних та економічних змін.

Дизайн спрямований на розкриття і оцінку структурних, організаційних, функціональних, економічних та естетичних зв’язків і виконує наступні завдання: 1) укріплення глобальної стійкості і захист навколишнього середовища (глобальна етика); 2) надання індивідуальних та колективних переваг і свобод у людському суспільстві; 3) взаємодія споживачів, виробників та ринкових посередників (суспільна етика); 4) підтримка культурного різноманіття суспільства в умовах глобалізації (культурна етика); 5) розробка продуктів, послуг та систем у формах, які семіологічно виразні та естетично привабливі” [7].

Підручник з художнього конструювання [6] розглядає цю діяльність як „специфічну систему закономірностей (принципів) формоутворення і як творчий акт, що послідовно розвивається у процесі проектування” а також як метод проектної діяльності.

Ми бачимо, що усі наведені визначення не суперечать одне одному, однак вони ставлять наголос лише на сферу виробництва, промисловості. Але у сучасному технізованому світі роль дизайну настільки виросла, що деякі теоретики розглядають його як нову форму мистецтва. І це мистецтво проникає не лише у виробництво, а й у галузі комунікацій, політики та інші, практично всі, сфери життя суспільства. Дизайн поєднує в собі художню, науково-технічну та індустріально-технологічну культури, забезпечуючи, таким чином, цілісність сучасної цивілізації. Такі його особливості дозволяють говорити про дизайн як про „синкретичний вид творчої діяльності, мета якої – функціональна організація зовнішнього середовища, в тому числі предметного, комунікативного, політичного і т.п.” [1, с. 10].

Культурологічний підхід до проектування предметного середовища веде до підсилення гуманістичної функції дизайну. Адже, необхідною умовою дизайну є врахування „людського фактора”. На перший план висувається питання „формування гармонійної особистості, створення гармонійного суспільства. Вищі цілі дизайну – розвиток творчих здібностей особистості, створення сприятливого і комфортного середовища існування. Тому продукт дизайну повинен володіти наступними якостями: чуттєво сприйматись, бути привабливим; сприятливо впливати на психіку людини, передавати йому відчуття спокою, природності, розкутості; викликати позитивні емоції; надавати людині можливість творчості, вільного самовираження.

Гуманізація дизайну означає тенденцію до перетворення сучасної людини із пасивного споживача готових благ у творця, що планує і проектує своє просторове і соціальне середовище” [5, с.533-534]. Таким чином, дизайн формує погляди, смаки і стиль життя людини, тобто проектує саму людину.

Виходячи з усього вище сказаного, важко стверджувати однозначно: дизайн – це життєва необхідність, мистецтво чи засіб формування гармонійної особистості. Скоріш за все – ні те ні інше у чистому вигляді. В глобальному розумінні – це творча діяльність людини з проектування навколишнього світу і самої себе в цьому світі. На наш погляд, це надзвичайно важливий висновок для освітянської діяльності.

Без сумніву всі шкільні навчальні предмети роблять свій внесок у справу розвитку так званої проектної культури учнів. Але нас, перш за, цікавить трудове навчання, яке, на наш погляд, має усі шанси стати вершиною освітянського процесу. Саме трудове навчання акумулює знання усіх шкільних предметів, теоретичні знання перетворює у діяльність, яка втілюється у створених учнями предметах навколишнього світу. На уроках праці дитина створює річ, а не якусь теоретичну абстракцію. „Річ утілює в собі усю повноту людини (дух, душу, тіло), що її створила. У ній вона бачить себе, як у дзеркалі. Річ, що зроблена руками, не може бути відокремлена від майстра. Вона свідчить про духовне піднесення її творця” [2].

Сучасне постіндустріальне суспільство вимагає від людини виходу із шаблону примітивних стандартів і одноманітного конвеєра, що породжує безликі речі. І шлях тут один – повернення до творчої конкретно-перетворювальної діяльності, створення унікальної речі. Це твердження знайшло відображення в основних завданнях технологічної освіти сучасної загальноосвітньої школи, у запровадженні проектного методу навчання.

Очевидно, що у новій ситуації повинні змінитися і функції вчителя трудового навчання. Тепер він бачиться спеціалістом високого рівня професійної підготовки, надзвичайно широкої ерудиції й таким, що володіє майстерністю перетворювальної діяльності. Особливо гострим сьогодні постало питання про формування нового типу мислення вчителя – так званого, проектного, про розвиток його проєктивних здібностей, активне включення у проектну діяльність. Такі якості є дуже близькими до кваліфікаційних вимог художника-конструктора – спеціаліста, що працює у сфері дизайну.

Вимоги, що висуваються до професійної діяльності педагога, знаходять своє відображення в нормативних документах, зокрема в професіограмах, які включають у себе кваліфікаційні характеристики спеціаліста [4]. З метою визначення художньо-конструкторських знань та вмінь, необхідних вчителю трудового навчання, проведемо аналогію з професійною діяльністю художника-конструктора (дизайнера). Для більшої наочності складемо таблицю за основними пунктами професійно-кваліфікаційної характеристики. Зважаючи на те, що професіограми вчителя трудового навчання не розроблено, ми взяли за основу загальну професіограму вчителя загальноосвітнього навчального закладу, уточнили та доповнили її згідно сучасних вимог і окремо виділили специфіку професії вчителя трудового навчання (Табл. 1).

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз професійної діяльності вчителя трудового навчання
та художника-конструктора (дизайнера)

Пункти профес.-кваліфікац. характеристики	Вчитель знз (загальна характеристика)	Специфіка професії вчителя трудового навчання	Художник-конструктор (дизайнер)
Засоби праці	Функціональні властивості людини, підручники, шкільні приладдя, технічні (в тому числі ПК) та інші засоби навчання	Ручні інструменти, пристосування та верстати, різноманітні конструкційні та декоративно-оздоблювальні матеріали	Комп'ютер, папір, конструкторські та художні приладдя, різноманітні конструкційні, декоративно-оздоблювальні матеріали та матеріали для макетування
Зміст праці та основні виробничі операції	Пояснює навчальний матеріал, навчає прийомам його запам'ятовування, перевіряє отримані знання, вміння та навички; забезпечує рівень підготовки учнів згідно вимог державного освітнього стандарту; сприяє формуванню морально-ціннісних орієнтацій учнів та позитивних мотивів поведінки; сприяє розвитку пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери особистості та творчого потенціалу; сприяє формуванню	Сприяє формуванню в учнів технічного світогляду; ознайомлює і залучає учнів до різних видів діяльності; навчає способам поведінки з різноманітними засобами праці та способам обробки матеріалів. Розробляє навчально-виробничу документацію (креслення, технологічні картки, інструкції); забезпечує навчальний процес матеріалами, інструментами та обладнанням. Виконує	Здійснює відбір і аналіз патентної та іншої науково-технічної інформації, яка необхідна на різних стадіях (етапах) художнього конструювання. Вивчає вимоги замовника до проєктованих виробів, технічні можливості підприємства щодо їх виготовлення. Проводить порівняльний аналіз аналогічної вітчизняної і зарубіжної продукції, оцінку її естетичного рівня. Здійснює з використанням нових інформаційних технологій пошук найбільш раціональних варіантів рішень, конструкційно-оздоблювальних матеріалів і деталей зовнішнього оформлення, об'ємно-просторове і графічне проєктування, деталізацію форм виробів, розробляє компоновальні і компо-

	загальної культури учня, соціалізації, усвідомленому виборі і наступному засвоєнню професії; систематично підвищує свою професійну кваліфікацію; бере участь у роботі методичних об'єднань; здійснює зв'язок з батьками; забезпечує охорону життя і здоров'я учнів в освітньому процесі	передбачені шкільною навчальною програмою трудові прийоми і операції. Навчає учнів самостійно формулювати та розв'язувати творчі трудові завдання. Розвиває в учнів якості, необхідні для опанування конкретної професії.	зиційні рішення, готує дані для розрахунків економічного обґрунтування запропонованої конструкції. Розробляє і оформлює необхідну технічну документацію на вироби (креслення компоновання і загального виду, ескізи і робочі креслення для макетування, демонстраційні рисунки, кольорографічні, ергономічні схеми, робочі проекти моделей). Виконує роботу, пов'язану з проектуванням форм супровідних документів, пакування і реклами виробів. Здійснює авторський нагляд.
Професійні знання та уміння	Повинен знати: досконало свій предмет, педагогіку, психологію, фізіологію, соціологію, останні досягнення цих наук. Повинен уміти: користуватися різноманітними методами і засобами навчання та виховання; формулювати і розв'язувати проблеми; планувати, організовувати, перевіряти хід та аналізувати результати навчально-пізнавальної діяльності учнів; володіти власним емоційним станом; мати навички практичної психології.	Повинен знати: Основи техніки та технологій сучасного виробництва; принцип дії, будову та правила користування ручними інструментами, пристосуваннями та технологічними машинами, що застосовуються в трудовому навчанні; матеріалознавство та способи обробки різноманітних матеріалів; креслення; основи конструювання і моделювання. Повинен уміти: виконувати усі трудові прийоми та операції, передбачені шкільною навчальною програмою; розробляти креслення, технологічні карти, інструкції, виконувати технічні рисунки, схеми; підбирати і готувати оснащення; організовувати проектну діяльність учнів.	Повинен знати: технічну естетику та ергономіку; методи художнього конструювання і художньо-графічних робіт; технологію виробництва; вимоги до розроблення та оформлення художньо-конструкторської документації; технічні характеристики і властивості матеріалів, які застосовуються в розроблюваних конструкціях; вимоги до об'єктів проектування (функціональні, техніко-конструктивні ергономічні, естетичні тощо); передовий вітчизняний і світовий досвід з художнього конструювання; основи економіки, організації виробництва, праці і управління, психології, соціології; спеціальні художні знання (малюнок, скульптура, живопис, основи композиції); графічні комп'ютерні програми. Повинен уміти: бути основним генератором ідей та координатором робіт фахівців суміжних професій, креслити, малювати, ліпити, користуватися усіма матеріалами і засобами (в тому числі сучасними інформаційними технологіями), що застосовуються у дизайні.

З таблиці одразу ж видно спільні ознаки професійної діяльності та вимог до спеціалістів, що розглядаються. Набір їх компетентностей має наступні спільні ознаки: багатофункціональність, варіативність, інтегративність, багатогранність, значне інтелектуальне включення, креативність. І для вчителя трудового навчання, і для дизайнера актуальними є такі якості, як уміння

ставити і вирішувати задачі перетворення (проектування, зміни, розвитку) та пошуку нових шляхів і способів вирішення цих задач, уміння бути постійним генератором нових ідей. Для цього потрібні високий творчий потенціал, неординарне мислення, розвинута інтуїція.

Дизайнер *розробляє* проект виробу, а вчитель праці *навчає* учнів, як розробити і виготовити функціонально й естетично довершений виріб. Тому, очевидно, останній не може ефективно справитися з цим своїм професійним обов'язком без відповідних знань та вмінь з художнього конструювання, тобто його художньо-конструкторська діяльність має бути подібною до діяльності професійного художника-конструктора.

Ми визначили основні художньо-конструкторські знання та вміння, які необхідні сучасному вчителю трудового навчання для ефективної реалізації завдань освітньої галузі „Технологія”.

Отже, вчитель трудового навчання повинен *знати*:

- основні положення технічної естетики та ергономіки;
- історію розвитку і становлення дизайну;
- принципи і закономірності формоутворення предметного середовища;
- вимоги, які слід враховувати в процесі проектування виробів (функціональні, техніко-конструктивні, ергономічні та ін.), критерії естетичної оцінки якості виробів;

- етапи проектування;
- основні методи сучасного дизайну та художньо-графічних робіт;
- основні види, закономірності і засоби композиції у дизайні;
- сучасні конструкційні та декоративно-оздоблювальні матеріали;
- основні графічні комп'ютерні програми;

та *уміти*:

- здійснювати функціональний, композиційний та ергономічний аналіз виробів і предметного середовища;

- використовувати графічні та пластичні засоби для рішення творчих задач, пов'язаних з проектуванням об'єктів праці (виконувати ескізи, технічні рисунки, креслення, макети);
- використовувати методи технічної творчості в процесі художнього конструювання;
- застосовувати методи сучасного дизайну (біодизайну, ергодизайну, етнодизайну, екодизайну, методи трансформації, деконструкції, модульного проектування, комбінаторні прийоми тощо) при розробці нових виробів;
- використовувати комп'ютерні графічні програми для рішення художньо-конструкторських завдань;
- проявляти власну творчу думку, фантазію, художнє ставлення, самостійність в розробці проектів об'єктів праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Необхідність якісної художньо-конструкторської підготовки сучасного вчителя трудового навчання є очевидною вимогою часу. Знання і вміння з художнього конструювання – це важливі складові його професійної компетентності, що дозволяють ефективно організовувати проектну діяльність учнів на уроках трудового навчання та сприяти справі їхнього творчого розвитку.

Розробці дидактичних засад підготовки майбутніх вчителів трудового навчання з основ художнього конструювання будуть присвячені наші наступні розвідки з означеної проблеми.

Література:

1. Волкова В.В. Дизайн рекламы. – М.: «Книжный дом «Университет», 1999. – 144 с.
2. Огородников Ю.А., Кожина О.А. Образовательная область „Технология”: от философии к практике. // Педагогика. – 2001. – № 8. – С. 21-25
3. Петровская О.В. Профессиограмма учителя технологи как основа совершенствования профессионализма в системе ПК. / <http://totem.edu.ru/articles/raw/2005.2.17.htm>
4. Профессиограммы и профессиокарты основных профессий. Методическое пособие. / Под ред. В.В.Ерасова. В 2-х кн. – К., 1995

5. Рачинская Е.И., Сидоренко В.И. Моделирование и художественное оформление одежды. – Ростов-на-Дону.: Изд-во „Феникс”, 2002. – 608 с.
6. Художественное конструирование. Проектирование и моделирование промышленных изделий: Учеб. для студентов художественно-промышл. вузов / Под ред. З.Н.Быкова, Г.Б.Минервина. – М.: Высш. шк., 1986. – 239 с.
7. Что такое дизайн? Термины и определения. / <http://www.rubr.ru>